

POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

Забезпечення справедливості в державі в контексті положень неісторичної концепції управління

Шкуркін Данило Олександрович¹, Грищенко Ірина Миколаївна²

¹ здобувач вищої освіти за спеціальністю 281
«Публічне управління та адміністрування»;
Національний університет біоресурсів і природокористування України; Україна

² доктор наук з державного управління,
заступник директора ННІ з наукової роботи;
Національний університет біоресурсів і природокористування України; Україна

Минули тисячоліття з часів, коли основоположники неісторичної концепції управління Перікл, Демокрит, Сократ, Платон, Арістотель та інші філософи почали досліджувати державний устрій і роль справедливості у забезпеченні функціонування держави. Проте, донині, питання забезпечення справедливості як основоположного принципу існування держави є надзвичайно актуальним, тому доречно вчергове згадати напрацювання Арістотеля, викладені у праці «Політика». Спочатку необхідно згадати про владу та державу, адже розглядати справедливість у державі, неможливо без знання про те, що саме зветься державою, а держава, у свою чергу, не можлива без влади.

Арістотель виділяв два види влади: владу господаря над рабами та державну владу, котру він описував так: «але існує і така влада, якою людина панує над людьми, подібними за походженням та вільними. Цю владу ми називаємо державною» [1]. Арістотель розглядав державу і як певну сукупність громадян, і як територію «коли люди живуть на одній і тій самій території, чи можна вважати таку державу як щось одне?» У результаті умовисновків Арістотель все ж таки спирається на визначення держави як «об'єднання вільних громадян». Саме під час цих роздумів у нього з'явилися перші думки про справедливість у контексті держави: «змінювати ж чи не змінювати назву (устрою) можна, байдуже, населяють її ті самі мешканці чи інші, а те, чи справедливо у разі зміни політичного устрою порушувати угоди, чи ні, – це окреме

POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

питання». Також, якщо ми розглядаємо справедливість, то серед чеснот, якими володіє або може володіти людина є: «розсудливість, великодушність, мудрість, мужність, щедрість, вільна безкорисливість, розважливість».

На перше місце Арістотель ставить справедливість. І це природно, оскільки наявність або відсутність цієї якості в індивіда виразно заявляє про себе в усіх його вчинках, позитивно або навпаки – негативно – позначається на всіх, з ким він контактує. Давньогрецький філософ переконаний, що «справедливість ...є чеснота, необхідна в суспільному житті, а за справедливістю неминуче слідує і інші чесноти» [1].

Арістотель розділяв чесноти, оскільки, на його думку, головною чеснотою вільної людини (громадянина) є «вміння добре керувати, та вчасно підкоритися». Також Арістотель виокремлював «досконалих людей» та стверджував, що «чесноти досконалої людини теж мають на увазі одне й друге (тобто вміння керувати й коритися), хоча скромність і справедливість, притаманні начальникові, за своїм змістом відрізняються від таких же чеснот, притаманних підлеглому». З цього він робить висновок, що «мають і справедливість досконалої й така сама чеснота підлеглої людини – не однакові за суттю, вони не схожі одна на одну, подібно до того, як не схожі одне на одного чоловік і жінка у виявах скромності й мужності» [1]. Отже можна вважати, що Арістотель вважає справедливість однією з головних чеснот людини, але при цьому вона не закріплена, тобто для кожного справедливість буде своєю, і те що для звичайної людини – справедливо, те для досконалої – жахіття, крах і т.п.

Саме через це перед Арістотелем постало питання стосовно визнання ремісників, що не є причетними до влади та не маючими її, до громадян, у цих роздумах він вже заявляв, що це є справедливим, адже не кожен, без кого держава не може обійтись, може вважатись громадянином. «А коли й ремісник – громадянин, тоді треба визнати, що ті чесноти громадянина, про які йшла мова вище, притаманні не всім, навіть не всім вільнонародженим, а тільки тим, хто звільнений від робіт, необхідних для повсякденного життя».

І в наш час є актуальними умовисновки Арістотеля щодо влади. Він говорив, що там де влада спирається на рівність, постійно з'являтимуться люди, котрі будуть за те, щоб влада через термін передавалась іншим, а ті інші, в якийсь момент дійдуть до думки, що притаманна кожній людині, що вони хочуть утримувати свою владу якомога довше в своїх руках, й навіть через стан здоров'я не захочуть полишати посаду [2]. З цього

POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

він доходить висновку «тільки ті форми державного устрою, які спрямовують до загального щастя, є, виходячи із засад справедливості, правильними. Ті ж форми, де віддається перевага особистій користі правителів, – усі помилкові, бо відхиляються від правильних, ґрунтуючись на деспотичних засадах» [1]. Далі він розглядав відмінні засади олігархії та демократії, а також що з їх погляду є справедливість, адже всі вони, спираються певним чином на справедливість. У цих концепціях справедливість полягає у рівності, але ця рівність стосується не кожного, а тільки рівних, так само й з нерівністю, вона є справедливою, але тільки для нерівних. «Олігархи міркували так: коли в чомусь – скажімо, у володінні рухомим майном – громадяни не рівні, то це означає, що вони не рівні і в решті. Демократи ж міркують по-своєму: мовляв, коли вони в чомусь рівні, приміром, відносно свободи, то, значить, рівні в усьому» [1].

За Арістотелем, у цьому контексті, необхідність держави полягає у піклуванні про чесноти громадян «аби взаємні угоди були справедливими та, щоб ніхто не порушував їх і не чинилася взаємна несправедливість», якщо держава цього не дотримується, тобто є несправжньою, «то державне об'єднання перетвориться на звичайну спілку, яка відрізнятиметься від решти – скажімо, військової (спілки), укладеної із союзниками, що живуть на певній відстані, – тільки простором. Та й закон у такому випадку виявиться звичайним договором, чи як мовив софіст Лікофрон, просто гарантією особистих прав, однак такий закон неспроможний зробити громадян достойними і справедливими». В цьому контексті постає наступне питання: «кому має належати влада?» На це питання Арістотель вирішив відповісти від зворотного, тобто виключити той розподіл влади, що точно не буде справедливим. «Коли злидарі, користуючись своєю більшістю, почнуть ділити те, що належить багатим, хіба не буде це несправедливістю? Вони ж, постановивши це від імені верховної влади, вважатимуть такий стан справ справедливим. Звідси випливає, що той закон, за яким влада належить більшості, не може вважатися справедливим», він також вважає, якщо владу більшості можна визнати справедливою то «довелося б визнати справедливими усі дії тирана, бо ж він чинить насильства, достоту як злидарі поведуться з багатими. Тоді, можливо, буде справедливо, коли правитиме меншість, яку становлять багаті? А коли й вони діятимуть так само, грабуватимуть і відбиратимуть майно у більшості, – хіба це не буде справедливо?» З названих Арістотелем концепцій розподілу всі наведені вище були

POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

несправедливими, але й ті, що залишилися, не є справедливими, адже зосередження влади у руках чеснотливих громадян, обмежує усілякого громадянина доступу до посади, але ж «вважаємо всяку посаду за почесь, гідну громадянина, за привілей», тому коли влада буде зосереджена у найчеснотливих, решту позбавлять почесі обіймати посаду. Наступною концепцією є ще більш погана концепція, де влада зосереджена в руках однієї, найкращої людини, в такій системі більшість взагалі буде позбавлена усіляких почесей.

Це питання виявилось для Арістотеля складним, й він опинився перед дилемою: адже допускати звичайних громадян до вищих державних посад – ризик, бо вони не мають почуття справедливого, тому можуть чинити несправедливо, помилково, але й усувати його від участі – також ризик, бо із позбавленням політичних прав, зароджуються ворожі партії. Саме тому системи Солона та інших законодавців, що виділяли народові певне місце, надаючи право голосу, та право вимагати звітів від урядовців звучать для нього логічно, але вони мають свої ускладнення. Істинною він вбачає лише те, що закони держави мають узгоджуватись з тією чи іншою формою державного устрою, а з додержанням цієї істини, безперечно вони будуть ґрунтуватися на справедливості.

Справедливість і воїнська доблесть – це те, без чого держава не існуватиме. Справедливістю з розподілом влади він вбачає у навичках людини, а вже потім у статусі. «Припустімо, котрийсь із них (двох), вирізняючись майстерною грою на флейті, значно поступається другому шляхетністю походження чи красою, тоді попри все, останньому треба давати кращу флейту, а то довелося б погодитись, що переваги, які дає багатство і шляхетність походження, справляють вирішальний вплив на майстерність виконання» [1].

Справедливим у законодавстві, він вважає погодження інтересів цілої держави та узгодження законів з її метою, а саме : досягненням загального блага громадян. Але справедливе законодавство, неможливе, без стабільної влади, а для стабілізації влади, він пропонує справедливий остракізм, котрим держава зможе усувати «ті колоски, які особливо вирізняються своєю висотою», проте й громадяни, шляхом остракізму зможуть усувати керманічів, котрі будуть чинити несправедливо [3].

За висновок з усього можна взяти те, що справедливість не є абсолютною, не є однаковою для усіх. Те що є справедливим для громадянина, не може бути справедливим для олігарха. Справедливість є однією з основних чеснот людини, про котру

POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

держава має дбати, адже без справедливості існування її неможливо. Справедливість у державі має бути в усіх сферах, адже держава повинна турбуватися про життя громадян. Справедливою державою за Арістотелем є утворення, де владу мають усі громадяни, за рівнем їх залученості, найдостойніші триматимуть владу, але при цьому не матимуть можливості перерости у тиранів, адже народ матиме повне право усунути його від влади.

References:

- [1] Арістотель. Політика. Вид-во РІПОЛ Класік, 2016, с. 528.
- [2] Грищенко І. М. Поліаспектність сутності лідерства в органах місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід* : наук.-практ. журн. Київ : Вид-во ТОВ "ДКС Центр", 2016. № 4. С. 78–82. URL : <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=4889&i=16>
- [3] Gryshchenko, I., Lazor, O., Oliinyk, V., Lazor, O., & Yunyk, I. (2023). Strategic public policy providers in the context of european integration. *Amazonia Investiga*, 12(64), 175–187. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.64.04.17>. URL : <https://amazoniainvestiga.info/check/64/17-175-187.pdf>